

MALMÖ HÖGSKOLA

Hälsa och samhälle

UTSATTA FLICKOR I PATRIARKALA FAMILJER

En studie om flickorna och deras familjer utifrån
ett socialarbetar perspektiv

ANETTE ALVARSSON

UTSATTA FLICKOR I PATRIARKALA FAMILJER

En studie om flickorna och deras familjer utifrån
ett socialarbetar perspektiv

Anette Alvarsson

Alvarsson, A. Utsatta flickor i patriarkala familjer. En studie om flickorna och deras familjer utifrån ett socialarbetar perspektiv. Exposed girls in patriarchic families. A study about the girls and their families on the basis of the socialworker's perspective. Examensarbete i socionomutbildningen, socialpedagogisk inriktning 10 poäng. Malmö Högskola: Hälsa och samhälle, enheten för Socialt arbete, 2005.

Denna studie behandlar frågor kring hur patriarkala familjer fungerar och vilka konsekvenser strukturen i familjen får, för framför allt flickorna. Material är hämtat från litteraturen som relateras till material från tre intervjuer med personer som aktivt arbetar med problematiken i sin profession. Studien behandlar även intervjupersonernas förhållningssätt och metoder i mötet med flickan och hennes familj. Resultatet som framkommit i studien visar att det finns en ganska gemensam och sammanhållen bild av de mönster som kan förekomma i patriarkala familjer. Flickans situation i familjen beskrivs på liknande sätt både i litteraturen och i intervjuerna. Då det gäller förhållningssätt och metoder framkommer att man utvecklat ett betydande stöd till flickan, och problematiken har uppmärksamats på olika nivåer i samhället. Det framkommer även i intervjuerna att metodutvecklingen för att stödja flickans frigörelse inom familjen är i sin begynnelse.

Nyckelord: holistiska samhällen, individualistiska samhällen, kultur, patriarkala familjer, utsatta flickor.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	sid.5
PROBLEMFÖRMULERING	sid.5
DISPOSITION	sid.6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	sid.6
METOD	sid.7
Urval	sid.7
Intervjuns genomförande	sid.8
Etik	sid.8
Analys	sid.8
Källkritik	sid.9
Begreppsdiskussion	sid.9
Regeringens problembeskrivning	sid.10
TEORI	
Patriarkatet, även i formellt jämlika land	sid.11
Individualistiska kontra holistiska samhällen	sid.13
Kultur	sid.14
Den patriarkaliska modellen i familjen	sid.16
Migration	sid.18
Flickans situation i familjen	sid.19
RESULTAT OCH ANALYS	
Presentation av intervjupersoner	sid.21
Redovisning av intervjumaterial	sid.22
Hur fungerar patriarkala familjer?	sid.23
Analys	sid.25
Flickans situation i familjen	sid.26
Analys	sid.28

Möjliga förhållningssätt i mötet med flickan och hennes familj	sid.29
Analys	sid.32
DISKUSSION	sid.33
REFERENSFÖRTECKNING	sid.37
BILAGA	
Intervjuguide	sid.39

Inledning

”Destan sover väldigt lite. När den övriga familjen går och lägger sig på kvällen börjar hennes tid. Då läser hon. Då lyssnar hon på musik. Då tänker hon på vilken slags värld stjärnorna i rymden är. Destan har en omåttlig längtan efter frihet” (Citat ur överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder 2002 s10).

Problemformulering

Under de år jag arbetat som socialarbetare har jag främst arbetat med tonårstjejer på institution och förebyggande familjebehandling. Under de senare åren har hjälpsökande utsatta tjejer som lever i patriarkala familjer blivit allt vanligare. Problematiken är komplicerad för flickorna och deras familjer. De krafter som styr i familjen är starka och det är svår process för flickorna att få större handlingsutrymme.

Denna problematik har uppmärksammats de senaste åren. Regeringen gav länsstyrelsen i uppdrag, år 2002 att undersöka och kartlägga behovet i tre storstadsregioner av skyddat boende för utsatta flickor i patriarkala familjer. Året därpå gav regeringen bl.a. Skåne län i uppdrag att i samarbete med Socialstyrelsen, kommuner och andra berörda myndigheter att utveckla ett skyddat boende m.m. för flickor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Man har och arbetar med problematiken på olika nivåer, från attitydförändringsprojekt till skyddat boende.

I länsstyrelsens rapport (2004) framkommer att det genom uppdraget har kommit i gång värdefulla processer. Intresset hos olika samhällsaktörer har ökat och man vill lära sig mer. Det framkommer också att behovet av att utveckla lämpliga metoder för att bemöta och effektivt hjälpa de utsatta flickorna är stort.

Länsstyrelsen (a a) arbetar med den övertygelsen att förutsättningarna för att uppnå en hållbar livssituation för de utsatta flickorna är att ge föräldrarna förutsättningar för ett familjeliv på demokratiska grunder.

Utifrån mitt arbetsområde som har fokus på familjebehandling har jag mött en del föräldrar med patriarkala värderingar. De har varit hjälpsökande utifrån olika bekymmer kring sina barn.

För att kunna vara till hjälp för flickorna och deras familjer behövs kunskap kring hur den patriarkala familjestrukturen ser ut. Jag har sökt kunskap kring hur patriarkala familjer fungerar och vilka konsekvenser strukturen i familjen får för framför allt flickorna.

Efter att ha läst länsstyrelsens rapport (2004) blev jag även nyfiken på att undersöka vilka metoder man använder sig av för att effektivt bemöta och hjälpa flickorna. Jag bestämde mig därför att intervjua personer som aktivt arbetar med detta i sin profession. Jag ville höra deras syn på den patriarkala familjen och få ta del av den kunskap de har av arbetet med flickorna och deras familjer.

Disposition

Jag inleder min uppsats med en beskrivning av mitt syfte och mina frågeställningar i arbetet. Därefter följer metodavsnittet som beskriver vilken metod jag använt mig av, hur jag gjort mitt urval till intervjuerna och även på vilket sätt intervjuerna genomförts. Metodavsnittet innehåller även avsnittet etik, där jag beskriver etiska överväganden, analys, där jag beskriver hur jag analyserat mitt material, och källkritik, där jag motiverar valet av källor.

Nästa avsnitt kallar jag begreppsdiskussion där jag försöker få klarhet i begreppet patriarkal och låter olika författare beskriva patriarkatets betydelse. Därefter följer ett avsnitt som beskriver regeringens problembeskrivning av utsatta flickor i patriarkala familjer. Jag har valt denna utgångspunkt eftersom det under arbetets gång väckt frågor som handlar om ur vilket perspektiv kan man förklara och förstå familjer med patriarkala värderingar. Jag valde då regeringens beskrivning eftersom den kan ses som övergripande och ligga till grund för det arbete som pågår i olika kommuner.

Jag går sedan vidare till avsnittet teori som belyser patriarkatet i formellt jämlika samhällen. Detta gör jag för att mina frågeställningar har lett mig till en reflektion kring om det finns en patriarkat struktur i det svenska samhället.

Fortsättningsvis följer avsnittet individualistiska kontra holistiska samhällen. Avsnittet belyser två referensramar som skapas beroende på hur samhället som man lever i eller har levt i, är utformat.

Nästföljande två avsnitt berör först kultur som har betydelse för familjens sätt att relatera till varandra, och sedan följer en beskrivning av den patriarkala modellen i familjen. Därefter följer avsnittet migration, som en faktor som kan påverka strukturen familjen.

Teori avsnittet avslutas med att specifikt belysa flickans situation i sin familj.

Till min uppsats har jag valt att intervjua tre personer, som i sin profession arbetar med utsatta flickor i patriarkala familjer. Dessa intervjuers resultat redovisar jag under avsnittet resultat och analys. Resultat och analys redovisar jag utifrån mina frågeställningar.

Uppsatsen avslutas med ett diskussionsavsnitt.

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med uppsatsen är att få kunskap om patriarkala familjesystem och flickornas situation i familjen.

Jag vill även lyfta fram några exempel på hur man kan bemöta och arbeta med flickorna och deras familjer.

Mina frågeställningar är:

Hur fungerar patriarkala familjesystem?

Vilka konsekvenser får det för flickorna i familjen, i Sverige?

Vilka arbetsmetoder, förhållningssätt använder mina intervjupersoner sig av i mötet med flickorna och deras familjer?

Metod

Då jag bestämde mig för uppsatsens ämne hade jag genom mitt arbete en viss förförståelse. Förförståelsen bestod av några möten med familjer, med patriarkala värderingar som sökt hjälp och stöd utifrån bekymmer kring sina barn. Dessa möten har varit mycket lärorika. Men i behandlingsarbetet med flickorna och deras familjer upplevde jag min förförståelse och kunskap som otillräcklig. Genom mitt arbete har jag även deltagit på en konferens i Malmö, augusti 2003, som anordnades av Länsstyrelsen i Skåne Län. Konferensens ämne var just utsatta flickor i patriarkala familjer. Det var en mycket intressant och givande dag. I gruppdiskussioner med andra socialarbetare från olika kommuner framkom bl. a. en frustration över att inte uppleva sig ha tillräckligt med kunskap för att möta behoven hos flickorna och deras familjer. Detta sammantaget väckte frågor och nyfikenhet hos mig som jag ville fördjupa mig i.

Med utgångspunkt från Länsstyrelsens rapporter har jag sökt efter litteratur som de hänvisar till och som belyser mitt problemområde. Jag har även sökt på Internet efter litteratur med hjälp av sökorden patriarkala familjer, invandrarflickor i Sverige och socialt arbete. Jag har även studerat material från regeringen, socialstyrelsen och länsstyrelsen som berör det aktuella ämnet.

Metod kan beskrivas som ett systematiskt sätt att undersöker verkligheten på. De olika metoderna man kan använda i forskningssammanhang har sina starka och svaga sidor. Både det kvalitativa och kvantitativa angreppssättet kan hjälpa oss att ge en bättre förståelse för hur enskilda människor, grupper och institutioner i vårt samhälle handlar och påverkar varandra (Holme & Solvang, 1997).

Jag har valt att arbeta efter en kvalitativ metod eftersom mitt syfte inte har varit att generalisera och nå en statistisk representativitet utan att försöka fånga problematikens olika aspekter. Man kan beskriva mitt forskningsintresse som utforskande (Rosengren & Arvidsson 2002). Den kvalitativa metodens styrka är att den ger en helhetsbild och en ökad förståelse för det område som jag vill undersöka (Holme & Solvang, 1997).

Urval

I en kvalitativ studie kan man göra strategiska urval utifrån syftet med studien och min frågeställning.

Jag studerade Länsstyrelsens rapport (2004) ”Nationell rapport om skyddat boende m.m.”. I rapporten beskriver man vilka verksamheter som fått ekonomiska anslag, för att arbeta med problematiken. Jag valde att avgränsa mig och kontakta några av de verksamheter som fått ekonomiskt anslag i Skåne.

Då mina frågeställningar handlar om hur patriarkala familjer fungerar, vilka konsekvenser det får för flickorna i familjen och möjliga förhållningssätt och arbetsmetoder utgår jag ifrån att personerna som arbetar i dessa verksamheter har god kunskap om flickorna och deras familjer. Jag valde därför att ringa till dessa verksamheter och undersöka om det fanns möjligheter att intervjua någon personal som arbetar med problematiken.

Efter att jag varit i telefonkontakt med Länsstyrelsen i Skåne Län blev jag även rekommenderad att kontakta socialförvaltningen i en skånsk kommun som man ansåg ha kommit långt i sitt arbete med flickorna och deras familjer.

Av etiska skäl valde jag bort möjligheten att intervjua familjer som är berörda av problematiken. Mitt ställningstagande grundar sig på respekt för den personliga integriteten.

Sammanlagt gjorde jag tre intervjuer. Intervjupersonernas arbetsuppgifter sträcker sig från ett förebyggande arbete med flickan, till myndighetsutövning där flickan är i ett stort behov av skydd.

Intervjuns genomförande

När jag bestämt mig för vilka verksamheter jag ville kontakta ringde jag upp och bad att få tala med någon som var ansvarig för verksamheten. Jag blev positivt bemött och vi bokade tid för intervju. Mina intervjupersoner har varit ansvariga för den verksamheten de arbetat i eller haft en arbetsledande funktion.

En person avböjde sin medverkan på grund av tidsbrist men förmedlade sin uppskattning kring undersökningen och dess frågeställningar.

Inför intervjuerna har jag gjort en intervjuguide med frågor som berör de område som jag valt att undersöka. (se bilaga)

Jag har använt mig av den riktat öppna intervju eftersom jag sökt efter intervjupersonens upplevelse av problematikens olika aspekter (Rosengren & Arvidsson 2002).

Intervjuerna har i genomsnitt varat i 60 min och spelats in på band med intervjupersonens godkännande.

Etik

Då jag bokade tid för intervju och beskrev min tanke med uppsatsen erbjöd jag mig att skicka skriftlig information om uppsatsen, innan intervjutillfället. Alla avböjde denna möjlighet och man menade att den muntliga informationen var tillräcklig.

Jag har valt att spela in intervjuerna på bandspelare för att originaldata skall finnas tillgänglig under arbetets gång. Banden kommer att raderas när min uppsats är färdig. Intervjuerna har jag sedan skrivit ut i sin helhet, dagen efter intervjutillfället.

Intervjupersonerna har inte verkat vara besvärade av bandspelaren utan sett den som ett naturligt hjälpmedel

Jag har skrivit stödanteckningar under intervjun för att kunna leda intervjun framåt utifrån min intervjuguide.

Analys

Jag har sammanställt och bearbetat intervjun i syfte att få min problemformulering belyst och mina frågeställningar besvarade.

När jag bearbetat mina intervjuer har jag markerat det skriftliga materialet med olika färger beroende på vilken frågeställning som blivit belyst. Jag sammanställde sedan detta material och skapade teman som var relevanta utifrån intervjuerna och den litteratur som jag använt mig av i arbetet.

I analysen har jag sedan lyft fram det som på olika sätt besvarat mina frågeställningar och kopplat detta till den teoretiska delen av uppsatsen. Frågeställningen som handlar om möjliga förhållningssätt och arbetsmetoder, har jag valt att låta intervjupersonernas erfarenheter och kunskaper tala. Litteratur kring denna frågeställning har jag upptäckt är knapphändig och närmast obefintlig. Jag utgår ifrån att detta beror på att man inte hunnit dokumentera och samla sina erfarenheter och kunskaper, ännu mindre undersökt om och hur det stöd och hjälp man fått, varit till nytta.

Källkritik

I detta avsnitt kommer jag att presentera källkritik och motivera mitt val av data i undersökningen.

Material som jag hämtat från Internet har jag ingen anledning att misstro eftersom informationen är från regeringens, socialstyrelsen länsstyrelsen och integrationsverket webbsida. Det mesta av informationen och rapporterna ges även ut i tryckt version.

Jag har använt mig av antologier, avhandlingar, samt en del kurslitteratur.

När jag sökt kunskap om hur den patriarkala familjen fungerar har det varit svårt att finna litteratur med en vetenskaplig förankring. Jag har använt mig av flera delar i antologin "Ungdom, kulturmöten, identitet" (2001) på grund av att den belyser mitt problemområde på ett tydligt och konkret sätt.

Anledningen till att jag använder mig mycket Al-Baldawi, är att han är en av de författare jag läst, som illustrerar på ett enkelt sätt, det som kan vara gemensamt för den patriarkala familjen. Han beskriver även flickornas situation i familjen. En annan faktor som påverkade valet var att, i det material som jag studerat, refererar man ofta till Al-Baldawis kunskaper och erfarenheter av arbetet med flickorna och deras familjer.

Begreppsdiskussion

I arbetet med uppsatsen har det visat sig att begreppet patriarkal används både på en övergripande strukturell nivå och på individnivå (familjen).

Nationalencyklopedin förklarar ordet patriarkat följande,

"Familje- eller samhällssystem där den politiska och ekonomiska makten, både inom hushållet och i den offentliga sfären, innehas av äldre män, och där följaktligen varken kvinnor eller yngre män deltar i det formella beslutsfattandet" och

"Allmänt samhällsvetenskaplig benämning på sociala system inom vilka kvinnor är underordnade män" (Nationalencyklopedins nätversion).

Anna G Jönasdöttir (2003) som är professor i kvinnovetenskap resonerar om patriarkatets teoretiska betydelse. Hon menar att begreppet patriarkat är jämförbart med begreppet klassamhälle. Hon skriver att begreppet förmedlar tre viktiga drag i den feministiska synen på den sociala verkligheten. Männens överhöghet och kvinnornas underordning är systematisk och inte beroende på individuella fall. Denna systematiska överordning/underordning består av ett socialt och politiskt dominansförhållande som inte är biologiskt bestämt.

Heidi Hartmann (1993) definierar patriarkatet följande
”som en uppsättning relationer mellan män som har en materiell bas och som trots sin hierarkiska karaktär upprätthåller eller skapar ett ömsesidigt beroende och en solidaritet mellan männen som gör det möjligt för dem att behärska kvinnorna”(s164).

Definitionen av begreppet skiljer sig till viss del åt beroende på den teoretiska förståelsen. I feministisk forskning är ett grundantagande, och minsta gemensamma nämnare, att makt och kön empiriskt hänger samman. När det gäller definitionen av den patriarkala familjen har jag valt att närmare beskriva den under avsnittet ”Den patriarkala modellen i familjen”. Denna beskrivning kan ses som en förenklad och statisk beskrivning, men gör inte anspråk på att vara generell för alla familjer med patriarkala värderingar.

Utifrån regeringens problembeskrivning och rapporter som har till syfte att kartlägga behovet för flickorna och deras familjer kan man utläsa att problematiken främst berör familjer med invandrabakgrund. Detta återspeglas även i mina intervjuer.

Olika sätt att organisera familjen har ställts i relation till varandra, då jag sökt kunskap om den patriarkala strukturen. I detta arbete menar jag att den patriarkala strukturen kan ses i relation till en struktur där man organiserar sig på ett mer eller mindre demokratiskt sätt. Det är viktigt att inte se det ena sättet att organisera sig som bättre eller sämre än det andra. En utgångspunkt kan istället vara familjemedlemmarnas ömsesidiga respekt och lika värde oavsett hur familjen är organiserad.

Regeringens problembeskrivning

Som jag beskriver i avsnittet problemformulering har utsatta flickor i patriarkala familjer uppmärksamats de senaste åren. Man har på regeringens uppdrag kartlagt och undersökt problematiken kring flickorna och deras familjer. Utifrån denna kartläggning har man avsatt medel till olika verksamheter att arbeta med problematiken på olika nivåer.

Då en av mina frågeställningar handlar om hur patriarkala familjesystem fungerar menar jag att det är viktigt att belysa hur regeringen definierar familjer med patriarkala normer. Problembeskrivningen kan ses som övergripande och ligga till grund för det arbete som pågår i olika kommuner.

Regeringen gav uppdrag till Integrationsverket att redovisa goda exempel och metoder för att förebygga konflikter mellan individ och familj, där orsaken kan vara patriarkala normer. Regeringens problembeskrivning lyder

”Det förekommer att flickor och unga kvinnor i familjer med patriarkala värderingar lever under stark kontroll och utsätts för hot och tvång när de bryter mot familjens normer genom att söka sig större frihet. De kan hamna i en mycket utsatt situation, utan stöd från anhöriga, då släktingar och landsmän understödjer kontrollen över dem (Regeringsbeslut N2002/4613/IM).”

Paulina de los Reyes (2003) som analyserar rapporten är kritisk och menar att i regeringens problembeskrivning förvandlas patriarkala värderingar från ett strukturellt problem till en egenskap hos vissa grupper och familjer, d v s familjer med invandrabakgrund. En dimension i problembilden är att flickorna och deras familjer definieras som kulturellt, etniskt och religiöst avvikande i det svenska samhället.

De los Reyes (a a) betonar att flickor och unga kvinnors utsatthet är ett problem som inte kan relateras till en särskild målgrupp, men till en särskild situation. Föräldrarnas kontroll av döttrarna äger rum i ett institutionellt sammanhang som är präglad av könsmissiga hierarkier och kulturella stereotyper. Utsattheten bör analyseras inom ramen för strukturella villkor som könsmissigt förtryck och etnisk diskriminering, institutionella mekanismer i det omgivande samhället och individuella villkor inom familjen.

Denna analys påminner om, att beroende på hur familjer med patriarkala värderingar definieras, kan leda till slutsatser som ger givna orsakssamband och skäl till flickornas utsatthet. Bruket av våld i familjen kan leda till felslutet att det finns ett orsakssamband mellan en viss företeelse och bruket av våld.

De los Reyes menar att det i princip skulle innebära att svartsjuka alkoholism heder, familjens rykte och anseende m.m. alltid leder till misshandel. Hon fortsätter att de flesta män kan hantera dessa problem utan att misshandla. Man kan då inte heller dra slutsatsen att uppfattningar om heder och familjens rykte automatiskt leder till misshandel. Det kan finnas andra strategier än våld för att bevara familjens rykte och utöva kontroll.

Hon menar att flickornas utsatthet inte kan diskuteras som kulturellt betingat hos vissa invandrade grupper utan att samtidigt beröra de strukturella drag som finns i det svenska samhället (a a).

Åsa Eldén (2003) utgår ifrån att mäns våldhandlingar mot kvinnor kan analyseras som (åter) skapande av kulturella föreställningar om män och kvinnor, som inkluderar manlig överordning och kvinnlig underordning. Kön skapas som kontrast och kan innefatta en hierarki. Kategorierna är ömsesidigt uteslutande och den ena (mannen) förstås som överordnad den andra (kvinnan).

Grovt våld mot kvinnor blir bara begripligt om det förstås som sammanhängande med andra former av manlig maktutövning. Hon använder detta som en tolkningsram och tolkar mäns våldhandlingar mot kvinnor som en del av de sammanhang i vilka de utförs, och för att bli meningsfulla analyseras de relaterade till kulturellt accepterade former av kontroll, och därmed normativa kulturella föreställningar om kön.

Teori

Patriarkatet, även i formellt jämlika samhällen

I arbetet som berör hur patriarkala familjer fungerar har jag sett det som viktigt att även reflektera över begreppet patriarkat på en övergripande nivå, och i förhållande till formellt jämlika samhällen.

Det finns olika tankar och idéer kring om det fortfarande är gångbart att använda patriarkatet som begrepp i Sverige

I boken "Nätverksfamiljen" reflekterar och diskuterar Margareta Bäck-Wiklund och Tomas Johansson (2003), över patriarkatets kris. Patriarkat är ett ord som ofta användes under 1970-talet. Man översatte ofta begreppet med "manssamhälle". Begreppet pekar mot ett totalitärt samhälle där män härskar över kvinnor. De menar att den starka versionen av patriarkat har spelat ut sin roll, på många sätt. Det är svårare att hävda att män i alla sammanhang och i alla relationer är överordnade kvinnor. Men i vissa länder i världen är det fortfarande relevant att tala om ett fadersvälde. Bäck-Wiklund och Johansson säger att det är fortfarande meningsfullt att använda begreppet patriark i sin svaga version. De avser då en kritiserad och delvis uppluckrad struktur. Feministiskt tänkande har diskuterat strukturella över- och underordningsmönster. För att förstå dessa mönster krävs det en förståelse för motkrafter, sociala förändringar, nya relationsmönster och genomgripande förändringar i livsvärlden.

Bäck-Wiklund och Johansson (a a) menar att det som i många fall utgör ett hinder för en förändrad manlighet består i de socialisationsmönster som fortfarande bidrar till en reproduktion av patriarkatet. En djup förankring i sättet att tänka och förhålla sig till kön som kan ses som relativt traditionellt. På många olika nivåer sker förändringar och viljan att skapa nya könsidentiteter är emellanåt stor.

Författarna (a a) fortsätter att feminismen bidragit till att formulerat visioner om nya könsidentiteter och ett överskridande av en given könsordning. Dessa visioner syftar till att upplösa patriarkatet. Det finns en radikal vision om ett annat samhälle. Det kan vara allt från att bejaka kvinnlighet till en avveckling av fasta könsidentiteter. Samtidigt kvarstår ett omfattande strukturellt förtryck. Författarna menar att det är spännvidden mellan detta förtryck och alternativen som det skapas möjligheter till förändring.

Margareta Bäck-Wiklund (2003) beskriver Manuel Castells teori om att gammal könsordning är på väg att lösas upp.

Han menar försvagningen av den patriarkala familjemodellen där vuxna män innehar auktoritet och dominerar över andra familjemedlemmar har resulterat i patriarkatets kris. Han pratar om hotet mot patriarkatets grundvalar och ser den senmoderna familjen som ett krisfenomen. Han har ett globalt perspektiv och anger hur han ser på krisens orsaker. Han hävdar att kvinnornas lönearbete, förändringar på arbetsmarknaden, nya reproduktionsteknologier, en global feminism som förespråkar kvinnors autonomi och rätt till ett eget liv, tillsammans med en växande rörelse för de homosexuellas frigörelse hotar patriarkatets grundläggande värderingar. Dessa förändringar utmanar de tidigare klara könsgränserna liksom de av tradition självklara sambanden mellan familj och sexualitet. Förändringarna fungerar som en fundamental kulturkritik genom att invanda levnadsmönster, traditionella roller och könsidentiteter utmanas och ifrågasätts.

Bäck-Wiklund (a a) fortsätter sin tolkning av Castells som menar att det inte finns någon framtida självklar familjeform utan det är mångfalden i samlevnadsformer som gäller. De sociala nätverken har fått ökad betydelse, kvinnodominansen har ökat genom det växande antalet ensamma mödrar. Han menar att patriarkatet och kärnfamiljen är utrotningshotade företeelser eftersom mannen inte längre har monopol på försörjarrollen och i begränsad utsträckning tar del av den direkta omsorgen i familjen. Kvinnorna är numera både försörjare och ansvariga för den

primära omsorgen. De har ofta ett emotionellt stöd och hjälp i form av kvinnliga nätverk där männen inte har tillträde. Han hävdar att vi står inför en förändring där männen riskerar att ställas utanför familjen kärna eftersom många män och kvinnor bryter upp och separerar. Lösningen ligger i menar Castell att män och kvinnor måste omförhandla det heterosexuella familjekontraktet för att skapa ett delat ansvar för hemarbete och ekonomi och skapa sexuellt jämlika relationer parallellt med införandet av ett ”delat föräldraskap”. Han framhåller inte något familjeideal som överlägset och han ser även homosexuella familjer som möjliga samlevnadsformer. Han ser dock en risk för att det är barnen som är förlorarna pga. att oberoende familjeform måste samlivet med barn innebära långsiktiga lösningar i alla avseende.

I Socialstyrelsens meddelandeblad nr 6/02 framkommer att vi är alla en del av globala processer som frambringat föränderliga familjer. Den svenska bilden av t ex invandrarfamiljen kan vara statisk och en förenklad kliché. Kollektivet och individen ställs mot varandra liksom ursprungskulturen mot svenskheten. Det sker en modernisering av familjen över hela världen som gör att bilden av den ”traditionella familjen” förändras. Familjen i Sverige är inte färdig eller slutgiltig. I vår egen svenska historia kan vi avläsa de flesta motsättningar som processen innehåller, familjen kontra individen, relationer och arbetsfördelning mellan kvinnor och män, äktenskapet som en personlig allians mellan två och släkten som skydds nät kontra välfärdsstaten.

Individualistiska kontra holistiska samhällen

Ett syfte med mitt arbete är att få kunskap om hur patriarkala familjesystem fungerar. I detta avsnitt har jag för avsikt att belysa två referensramar som skapas beroende på hur samhället man lever i eller har levt i, är utformat, och vilken betydelse denna referensram har för individen/familjen. Individualistiska kontra holistiska samhällen kan ses som en viktig infallsvinkel för att få en förförståelsen för hur patriarkala familjer fungerar.

Nader Ahmadi är fil. dr i sociologi och universitetslektor vid institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet. Hans forskning belyser olika kulturella uppfattningar om jagbegreppet och har fokus på den islamiska kulturen. Han diskuterar i boken ”Ungdom, kulturmöten, identitet” (2001) jaguppfattningens betydelse utifrån individualistiska och holistiska samhällen.

Människor i olika kulturer har utvecklat olika jaguppfattningar som gör att de tolkar den sociala verkligheten på olika sätt. Vårt förhållande till omgivningen och våra handlingar bestäms av den uppfattningen som vi har om oss själva som individer. Om vi betraktar oss själva som självständiga och självförsörjande individer i ett kollektiv drar vi tydliga gränser runt och omkring oss själva som individer. Var och ens personliga integritet uppfattas vara förknippad med ens kropp och själ. Om vi är individer som ser oss som personer som är integrerade delar av en större helhet så försvinner gränserna mellan olika personers privata sfär och de betraktas som förlängningen av andra personer. Man organiserar vardagen på olika sätt och ger olika innebörd till samma handling (a a).

Ahmadi (a a) menar att man kan skilja mellan två typer av tankesätt som leder till uppkomsten av två typer av kulturer, den individualistiska och den holistiska. Det

är två olika kulturella synsätt på människan som bygger på en individbaserad och en gruppbaserad världsbild.

Det västerländska tankesättet baseras på en särskild uppfattning av individbegreppet och representerar det individualistiska. Man ser individen som ett autonomt väsen som har specifika politiska och legala rättigheter. Individen har varit föremål för allt filosofiskt tänkande sedan renässansen. Kierkegaard, Rousseau, Hobbes och Nietzsche såg individen som grunden för moderniteten. Varje enskild person förkroppsligar hela mänskligheten, medan samhället är ett medel för att förverkliga individens legitima målsättningar. Det individualistiska tankesättets uppfattning av människan och hennes plats i den sociala ordningen påverkar den enskilde individens uppfattning om sitt jag och detta jags förhållande till andra människor. Individen frigör sig från gruppen så till vida att den har en egen existens oberoende av sina band till andra individer. Däremot vinner individen inom gruppen trygghet, stöd och en känsla av tillhörighet som skyddar henne från ensamhet. Han poängterar att det västerländska synsättets uppfattning om individbegreppet handlar i första hand om mannen som individ. Kvinnans rättigheter och status har erkänts mycket sent och man kan konstatera att det finns likheter i kvinnans ställning både i individualistiska och holistiska samhällen.

Ahmedi (a a) menar att enligt det holistiska synsättet är människan en odelbar del av en större helhet. Gränsen mellan individen och gruppen och mellan jaget och den andra upplöses. Det innebär för den skull inte att man är omedveten om sin fysiska och mentala individualitet.

Individens jag upplöses i gruppen på det personliga planet, t e x familjen.

Tonvikten ligger på gruppen som helhet. Organiseringen av gruppen härleds från dess ändamål och syfte inte individens enskilda behov. Personens liv och existens uppfattas få sin mening i gruppen. Barnen socialiseras tidigt in i förställningen om att de först och främst tillhör familjen och därefter sig själva. Den rollen man får inom ramen för familjen är viktiga kriterier för att definiera sin identitet.

Kultur

Mitt syfte med avsnittet är att belysa kulturens betydelse för familjens sätt att relatera till varandra och till samhället. Då mitt problemområde belyser familjer med patriarkala värderingar, är kulturbegreppet väsentligt.

Kultur är ett komplext ord som har många betydelser. Astrid Schlytter (2004) definierar kultur som "ett socialt, folkligt, nedärvt levnadssätt". Vissa forskare använder begreppet identitetskultur för att påvisa dess djupare innebörd och menar att det är livsformer vi känner oss hemmastadda i. Kultur har sin utgångspunkt i hur vi lever våra liv och är inte normativa eftersom det inte skiljer på positiva och negativa delar som kan finnas i en och samma kultur. Kultur kan på det sättet ses som gruppnormer.

Schlytter (a a) menar att olika kulturer kan vara mer eller mindre olika varandra och vad som är sant och gott kan variera från kultur till kultur. Människor lever bredvid varandra efter olika gruppnormer. Hon menar att det finns normer inom alla kulturer som kan ifrågasättas och diskuteras. Det är nödvändigt att skilja mellan det faktum att människor lever efter olika gruppnormer och dessa normers innehåll och inte blanda ihop fakta och norm.

Schlytter fortsätter att kulturer inte är något statiskt utan en produkt av människor beteende. Man kan inte se kultur som något enhetligt då det alltid finns personer som vill förändra dess innehåll både inifrån och utifrån.

Schlytter (a a) nämner att det är problematiskt att betrakta mångkulturalism som en etisk norm. Mångkulturalism innebär inte ett värdemässigt normativt ställningstagande och därför föredras ordet mångfald. Normerna kan analyseras utifrån dess innehåll och med de grundläggande mänskliga värdena och rättigheterna som grund.

Al-Balbawi (2001) definierar kultur som ”summan av genom livet inlärd traditioner och normer som dominerar och utvecklas genom historien hos en folkgrupp eller nation”. Han betonar två viktiga aspekter av kulturbegreppet. Traditioner normer och seder inmatas i människan från födseln som ett arv från omgivningen. Dessa införlivas genom en inlärningsprocess. Detta innebär att det inte finns några kulturer som är rätt eller fel. Det är upp till individen att sortera och ut traditioner som man vill behålla genom att studera andra kulturer. Detta är ingen enkel sak om man fortsätter att leva i det samhället man fötts i. Traditionerna och normerna ger individen legitimitet och social styrka.

Al-Baldawi (a a) betonar att kulturer är föränderliga. Kultur, traditioner och normer finns i en dynamisk historisk utveckling där vissa traditioner försvinner och nya tillkommer efterhand som vi är öppna för andra kulturer. De två egenskaperna hos kulturbegreppet gör att man kan se traditioner och normer i samspel med levande människor är mer utvecklande ju mer öppna människor är för varandra. Han nämner religion som en faktor som påverkar olika traditioner och kulturer. Vi kan se att en religions regler kan tolkas på olika sätt i olika delar av världen.

Han menar (a a) att kulturen styr och kontrollerar vårt sätt att leva på ett medvetet eller omedvetet sätt. Kulturen sätter vissa ramar och regler som präglar vår livsstil. I varje kultur finns det koder som är osynliga och som överlämnas mellan generationerna. För att lära känna andra kulturer måste man studera även de här koderna för att lära känna andan av kulturen. Våra tolkningar förbättras och vi kan få en ökad förståelse för olika händelser och se det i samspel med den kulturella grunden. Detta gör att vi lättare undviker generaliseringar.

Annick Sjögren docent i etnologi (2001) nämner att det finns olika nivåer i kulturen. Mat, kläder, umgängeskoder och kroppsspråk tillhör den mest ytliga nivån och påvisar inte några särskilda skillnader. En annan nivå påvisar universella referenser och återfinns i alla samhällen med behov av familjeliv, arbetsetik, fester och ritualiseringar. Hon menar att på den djupaste nivån finns grundläggande värden och föreställningar. Hon placerar här personbegreppet som inte syns utåt men fastställer sättet att tolka världen omkring sig. Det som är viktigt är att ha varit uppfostrad i en miljö som prioriterar vissa värden framför andra.

Sjögren (a a) fortsätter att vi alltmer ordnar våra tankar kring två kategorier, svenskar och invandrare. Begreppet invandrare håller på att bli en vattendelare mellan en majoritet som definierar vad som är rätt och fel och att minoriteter måste anpassa sig därefter. Den som en gång utvandrat från sitt land känns igen som den andre med genom att t e x enbart uttala ett ord. Hon får sin identitet tilldelad oberoende sina egenskaper som mor eller student eller som människa.

Åsa Eldén utgår i sin doktorsavhandling (2003), från en förståelse av kultur, som ett sammanhang där människors agerande och tolkningar kan begripliggöras. Kultur skapas genom mänskliga handlingar och tolkningar, som förstås som handlingar och tolkningar utförda och gjorda i sammanhang där aktören förhåller sig till olika normerande tolkningsramar.

Hon förutsätter att värderingar, normer, idéer och föreställningar skapas, omskapas och är möjliga att förändra. Hon förstår människor som aktörer vilka förhåller sig till och använder kulturella föreställningar, i betydelsen normativa antagande om hur något är.

Eldén (a a) menar att kultur skapas som en föreställd gemenskap med ett bestämt innehåll, som jämförs med och skiljs från andra gemenskaper. Kultur skapas som kontrast, ett konstruerat hierarkiskt motsatsförhållande där kontrasterna skapas som ett ömsesidigt uteslutande. I denna hierarki definieras det ena som normalt och det andra som avvikande. Kontrasten ges ett innehåll med en normativ laddning. Kontrastens ena led framställs som bättre och mer eftersträvaransvärt och det andra som sämre t ex hora - oskuld, jämställdhet – kvinnoförtryck. Hon menar att det är först när kulturer jämförs med varandra som de skapas med ett bestämt innehåll t ex ”svensk” kultur eller ”arabisk” kultur. Kulturella skillnader skapas för att skapa mening i olika sammanhang.

Den patriarkaliska modellen i familjen

För att kunna beskriva den patriarkaliska modellen utifrån ett holistiskt synsätt har jag valt att använda mig av Riyadh Al-Baldawis förklaringsmodell. Man kan även se att patriarkala familjesystem förekommer i samhällen med ett individinriktat synsätt.

I den litteratur som jag tagit del av som beskriver patriarkala familjer, är våld mot flickan och hedersrelaterat våld ytterligheter i den struktur som man kallar patriarkal. Våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld behöver för den skull inte förekomma i alla familjer där det finns en patriarkal struktur.

Riyadh Al-Baldawi är psykiater, fil. dr i medicin och överläkare på Orienthälsan i Stockholm. Orienthälsan arbetar med hela familjen kring den hedersrelaterade problematiken. Han har även på uppdrag av dåvarande integrationsministern Mona Sahlin deltagit i en expertgrupp som hade till uppgift att lämna förslag till en nationell handlingsplan för hur hedersrelaterat våld kan motverkas.

Al-Baldawi (2001) resonerar om familjebegrepp och familjestruktur i ett kulturellt perspektiv. Han menar att familjebegreppet har olika innebörder i olika kulturer. I vissa världsdelar omfattar familjen hela stammen och i andra omfattas den av mamma, pappa, barn och närmaste släkten. På andra håll i världen omfattas den av kärnfamiljen som består av mamma, pappa och barn.

Inom familjesystemteorin ser man att relationerna inom familjen bygger på ett system av interna relationer bland familjemedlemmarna. Familjen som helhet tillhör andra system såsom släkten minisamhället osv. Relationerna mellan olika familjer reglerar familjens sociala tillvaro i samhället. Familjen kan organisera sina relationer och positioner olika inom systemet för att uppnå jämvikt och stabilitet. Sätten att fördela positionerna i familjen har en

kulturell grund eftersom den påverkas av den historiska och traditionella utvecklingen i landet (a a s150).

Rollfördelningen och maktutövningen har betydelse för hur familjestrukturen ser ut. I många delar av världen är den s.k. patriarkaliska familjestrukturmodellen vanlig. Pappan är överhuvud i familjen och har ansvaret för familjen socialt och ekonomiskt. Han är huvudman för de interna relationerna men också de externa. Den patriarkaliska modellen har ofta sina rötter i det traditionella bondesamhället. Dess funktion handlar om att dels en maktkontroll för att kunna utöva sina huvudsakliga funktioner men också en gemenskapsfunktion. Denna modell ger mannen en stor makt som är kopplad till interna, externa relationer och familjens försörjare. Kvinnans roll blir här att föda barn, sköta hemmet och hjälpa mannen med vissa uppgifter. Kvinna kan även ses som mannens ägodel. Mannen kan vid giftermål betala en viss summa för kvinnan och giftermålet kan vara en ekonomisk källa för flickans familj. Kvinnans rättigheter att hävda sin person och hennes möjligheter att representera sin familj utåt i samhället är begränsad. Vissa samhällen har genom lagstiftning förstärkt denna modell där man befäster mannen roll i familjen och samhället. Det kan vara regler som säger att skilsmässa endast kan ske på mannens begäran. Då mannen är ekonomisk ansvarig för familjen kan det innebära att familjens tillgångar går till mannen vid en eventuell skilsmässa. Barnen fostras i familjerna till att fungera inom de ramar som styrs av dessa regler och traditioner. Flickorna i familjen har oftast en sekundär roll i förhållande till sina bröder (a a s150-152).

Al-Balbawi modell har till syfte att försöka beskriva och illustrera på ett enkelt sätt det som kan vara de gemensamma dragen för majoriteten av familjer som kommer har sitt ursprung i Mellanöstern, Nordostafrika och delar av Asien. Han poängterar att det kan finnas variationer inom områdena som kan bero på faktorer som klasstillhörighet, utbildningsnivå hos föräldrarna om man är boende i små, stora städer eller byar osv.

Hans modell illustreras i form av en pyramid med olika nivåer där pappan står högst och har den övergripande makten inom familjen och blir familjens representant i kontakterna utåt. En del av familjestrukturen ingår även släkten där både mammans och pappans släkt ingår i familjen. I vissa samhällen ingår även pappans och mammans syskon och bildar en sk. storfamilj. I de traditionella samhällena träffas ofta män och kvinnor genom förmedling mellan familjerna. Det innebär att de gamla föräldrarna blir delaktiga och får en betydande roll. Oftast har mannens föräldrar ett större inflytande. I sin helhet har de gamla föräldrarna en högre status och finns längre upp i hierarkin än kvinnan och barnen. Om pappan lämnar familjen t e x för att arbeta i annat land, tar farfadern eller den äldste brodern över ansvaret för att sköta och skydda barnen och deras mamma (a a s152-154).

Familjen kan utgöra en trygghet och makt om den tillhör en övergripande släkt. Varje medlem har skyldighet och rättigheter i förhållande till den inre familjen men även till en större krets. Familjens inflytande präglar både det moraliska livet och det sociala livet. Barnen lär sig tidigt att sätta familjens bästa före sitt eget. Mammans roll befinner sig på den tredje nivån i pyramiden. Historiskt har mammans roll i det patriarkaliska samhället varit att förmedla och förmildra pappans och de äldre i familjens makt till barnen. Hennes uppgift har också varit att tala för barnens sak inför pappan. Ju äldre kvinnan är desto större betydelse har hon i familjen och i familjerelationerna.

Kvinnans roll kan variera beroende på om familjen lever i en liten by eller i en storstad (a a s154-155).

I den fjärde nivån i pyramiden finns barnen. Här finns en hierarki som innebär att pojkarna tar makten över flickorna. Om den äldste av barnen är en flicka tar pojken efter henne en större roll. Detta innebär att flickorna är en utsatt grupp och finns i botten av den hierarkiska pyramiden. De måste anpassa sig efter dem som har en större roll i syskongruppen men även den inom släkten och övriga familjen. För flickorna del det kan ibland innebära att de hindras från att studera och utveckla sig. En förklaring menar Al-Balbawi, kan vara att de manliga inom systemet känner rädsla för den konkurrens de kan utsättas för om flickorna utvecklar sig (a a s155).

I det patriarkaliska samhället finns släkten och minisamhället som ett skyddssystem. Myndigheter finns oftast i den yttersta som trygghet och skydd för familjen. Det innebär att familjemedlemmarna inte vänder sig till myndigheten i första hand utan försöker lösa bekymmer som uppstår inom familjen, släkten eller minisamhället i första hand. Omgivningens stöd spelar stor roll och förstärker pappans makt i familjen. T e x ett samtal med en elev i skolan sker oftast med pappan (a a s156).

Al- Balbawi menar att det uppstår bekymmer då människor från patriarkaliska samhällen emigrerar till ett samhälle som har utvecklat en annan modell av familjestrukturen. Enligt lagen i det svenska samhället skall det råda jämställdhet mellan makarna och det finns en stor respekt för barnens rättigheter. Detta kan leda till konflikt i möten med det svenska samhället. De som har sina rötter i det traditionella samhället löper en större risk för identitetskris än de som utvandrat från ett modernt samhälle (a a s156)

Migration:

De familjer som detta arbete berör kan migrationen vara en faktor som påverkar och ibland förstärker strukturen i familjen

I socialstyrelsens meddelandeblad nr 6/02 framkommer att migration innebär överlag en genomgripande förändringsprocess för alla involverade. Kunskapen om den kultur som man lämnat är inte tillräcklig. När en person lämnar sitt land börjar en förändringsprocess som innebär att hon aldrig kan likställas med den hon var förut. Förändringen innehåller många dimensioner både sociala och kulturella. Skillnaden mellan kulturerna ställs på sin spets. Det kan bli motsättningsfullt utifrån de krav på anpassning som omgivningen ställer. Familjestrukturen påverkas i och med migrationen till Sverige. Många familjer med det holistiska synsättet som referensram ställs mot det individualistiska synsättet då de kommer till Sverige.

Barnen har genom skolan större möjligheter att integreras i samhället. De förändringar som barnen för med sig in i familjen gör att balansen rubbas. Föräldrarna kan bli beroende av sina barn i kontakten med samhället och myndigheter. Pappans roll förändras och han mister den funktion som han hade i hemlandet som att representera och vara familjens språkrör. Hans roll förändras ytterligare om det blir svårigheter att skaffa arbete. Hans roll som försörjare och ansvarig för familjens ekonomi suddas ut. Maktbalansen i familjen ändras och

föräldrarna mister sin auktoritet och den traditionella familjestrukturen vänds upp och ner. Pappan kämpar hårt för att vända tillbaka pyramiden och återfå den roll som han tidigare haft. Kampen kan leda till stora konflikter (a a).

Al-Baldawi (2001) menar att mammans roll förändras genom möjligheten att studera, lära sig det nya språket, eventuellt få ett arbete och ekonomisk trygghet vilket kan påskynda hennes integration. Denna utveckling kan ge kvinnan större möjligheter att frigöra sig från de begränsningar som det patriarkala systemet innebär. Bryter mamman det traditionella familjemönstret för att nå frigörelse kan det innebära en social isolering från gruppen och familjen. Stridande krafter som frihetslängtan och bundenhet till traditionerna skapar en konflikt som påverkar mammans fysiska och psykiska tillstånd.

Al-Baldawi (a a) skriver att det startar en process när människor bestämmer sig för att lämna hemlandet och som slutar då familjen i sin helhet hittar ett fäste i ett nytt land som accepterar dem, och familjen kan rota sig och börja leva. Viktiga bakgrundsfaktorer är socioekonomisk bakgrund, utbildningsbakgrund, skälet till att flytta från hemlandet och tolerans gentemot nya värderingar. Han menar att det är viktigt när vi studerar människor att vi ser alla upplevelser och påfrestningar som personen gått igenom under migrationen. Detta kan senare vara bidragande orsaker till psykosociala problem i familjen. Familjen kan hamna i ett starkt stresstillstånd då tryggheten försvinner. Man lämnar saker som varit viktiga och som man skapat under sitt liv i hemlandet.

Beslutet om flykt tas av föräldrarna och oftast av pappan, menar Al-Baldawi (a a). Barnen har knappa möjligheter att påverka beslutet. Att lämna hemlandet är ofta en stor förlust för barnen då de lämnar kompisar, skolan kanske mormor osv. Eftersom beslutet fattas av de vuxna har barnen svårare att bearbeta skälen för att lämna hemlandet. Barnen har kanske inte fått någon djupare förklaring av skälen, av föräldrarna.

Även för de vuxna kan det innebära stora förluster. De mister sin sociala status som utgör en trygghet för familjen. I vissa fall får familjen dela på sig då de lämnar sitt hemland och det är bara pappan som har möjlighet att lämna landet. Familjen satsar oftast mycket pengar att få möjlighet att lämna landet. Under flyktfasen lever många familjer under miserabla förhållanden (a a s156-164).

Flickans situation i familjen

I detta arbete har jag sökt kunskap om flickans situation i den patriarkala familjen. Det är framförallt de flickor där den patriarkala strukturen blir ett bekymmer för henne och leder till olika negativa konsekvenser.

I socialstyrelsens meddelandeblad nr 6/02 som belyser de utsatta flickorna och deras familjer framkommer att flickorna kan komma att leva i dubbla världar. De förväntas att anpassa sig både till familjen och till omgivningen som kan präglas av olika motsägelsefulla värderingar. Synen på barnuppfostran kan vara olika och kraven och budskapen till flickan blir därför motsägelsefulla. Den viktigaste skillnaden framhålls ofta vara betoningen på självständighet eller individualism kontra samhörighet eller kollektivism. Detta framkommer även i avsnittet som berör individriktade kontra holistiska samhällen.

Självständighet uppmuntras och tas för givet i den svenska skolan vilket kan skilja sig från familjens syn på flickan som kan präglas mer av det holistiska synsättet. Tonårsperioden kan bli komplicerad då de utsätts för motsägelsefulla förväntningar. Oftast blir det mer komplicerat för flickorna än för pojkarna då skillnaden mellan de olika förväntningarna som finns hemma och i skolan är större för flickan. Flickornas önskan att få vara med kompisar, gå på klassfester, gå till badhuset är ofta en utmaning av föräldrarnas förväntningar på en bra flickas uppförande.

Att förhålla sig till olika värdesystem kan vara förvirrande och väcka osäkerhet och oro.

En del i familjens värdesystem kan handla om flickans sexualitet. I boken "Inte samma lika" tar Åsa Andersson upp (2003) oskuldstematiken. Det handlar om betydelsen av den kvinnliga oskulden, frånvaro av sexuell erfarenhet innan äktenskapet. För de flickor som hon intervjuat framträder temat som mycket betydelsefullt och fullt av innebörder. Hon ser temat som en nyckelsymbol, som har en metaforisk kraft och inhägnat av förhållningsregler. Tjejerna i undersökningen menar att deras förhållningssätt ifråga om pojkvänner och sex är något som särskiljer dem från svenska tjejer.

Åsa Andersson (a a) skriver att bevarandet av oskulden kan ses som den traditionella patriarkala modellens mest grundläggande hörnstenar.

Att avstå från sex innan äktenskapet är i sig inte problematiskt menar de flickor som pratar om oskuldskravet i undersökningen. Detta kan däremot generera en rad svårhanterliga bieffekter. Effekterna inkräktar och begränsar större delar av flickornas tillvaro och bevarandet av hennes oskuld görs till en angelägenhet för familjen och släkten. Detta gör att flickorna själva måste vara försiktiga i alla situationer som kan tolkas i sexuella termer.

Åsa Andersson (a a) nämner även att flickorna behöver hantera både den äldre generationens värderingar och synsätt och den jämnåriga ungdomsgruppen. Att bli kallad hora av andra ungdomar är den absoluta motpolen till oskuld. Flickans sexuella handlingar i praktiken spelar en underordnad roll. Det kan räcka att umgås med "fel" människor, sitta vid ett bord med pojkar osv. Detta kan ses som ett uttryck för den allmänna könsordningen i det offentliga rummet.

Astrid Schlytter (2004) skriver i boken "Rätten att själv få välja" om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Tvångsäktenskap är en företeelse som en del flickor utsätts för. Denna sedvänja har stor betydelse för flickans uppväxtvillkor och inte bara vid äktenskapets ingående. Hon menar att sederna har en större betydelse för flickorna än för pojkarna, trots att det gäller lika för båda könen. Familjens goda rykte vilar på flickans kyskhet vilket gör henne mer kontrollerad och utsatt. Hon sammanfattar de krav och förväntningar som ställs på flickan som att hon skall vara lydlig, hon får inte själv bestämma över sin sexualitet och hon får inte själv bestämma vem hon skall gifta sig med.

Tvångs/arrangerade äktenskap är oberoende av religion och är mer kopplat till ett lands tradition. Schlytter menar att företeelsen förekommer även bland andra generationens invandrare.

Rapporten "Patriarkala enklaver eller ingenmansland" (de los Reyes 2003) har till syfte att belysa situationen för flickor och unga kvinnor med utländsk bakgrund som kontrolleras av sina familjer och släktingar genom hot och våld.

Av rapporten framkommer att av de flickor som söker hjälp, har oftast hot och misshandel förekommit under en längre tid. Föräldrarnas kontroll över flickorna

har oftast ökat då de blivit tonåringar. Kontrollen bottnar, enligt dem som blivit intervjuade, i en stark oro för att döttrarna skall ses som ”dåliga” flickor. Kontrollen över deras beteende och umgänge blir en familjeangelägenhet. Dolda dödshot kan finnas inom ramen för familjen där det även finns kärlek och tillgivenhet. Den känslomässiga dubbelheten försvårar möjligheter till motstånd och gör det svårt att ifrågasätta handlingarna.

När det gäller unga kvinnor som misshandlas av släkten är det oftast pappan som är förövaren. Det är inte ovanligt att andra släktingar är inblandade så som bröder, far- och morbröder osv. Mammans roll är ofta dubbel som kan vara både förövare och offer. Hon kan vara passiv av rädsla för att bli stämplad som hora eller bli ifrågasatt och anklagad för att inte ha fostrat dottern på ”rätt” sätt. I rapportens intervjumaterial och enkätsvar framkommer att flickor och unga kvinnor som söker hjälp befinner sig i en mycket utsatt situation. Man har nått ett vägskäl och man upplever att man uttömt sina egna resurser och möjligheter till förändring (a a).

Flickan kan bli tvingad att bryta upp från familjen som är en mycket svår situation. Många går i självmordtankar och skuldkänslor för att de känner att de sviker sin familj.

Intervjupersoner från kvinnojouren menar att fokuseringen på hedersmord och dödshot gör att den dagliga kontrollen och kränkningar av flickan kommer i skymundan. Alla som söker hjälp via kvinnojouren är inte hotade till livet utan har upplevt psykisk/fysisk misshandel i hemmet. Kränkningar kan handla om att föräldrarna läser dagböcker, övervakar dem på olika sätt, går igenom samtalslistor på mobiltelefonen o s v (a a).

Resultat och analys

Presentation av intervjupersoner

I detta första stycke kommer jag att beskriva intervjupersonernas verksamhet dess innehåll och intervjupersonernas roll i densamma.

Min första intervjuperson arbetar som projektledare i Kommunförbundet Skåne V&B Syd AB. Det är ett bolag som är offentlig ägt av Kommunförbundet i Skåne och Kommunalförbundet i Kronobergslän. I projektet som startades den 1 juni 2004, arbetar två personer. 27 av totalt 33 kommuner är delaktiga i projektet. Huvuduppdraget för projektet är att bygga upp ett skyddat boende för ungdomar som är utsatta för hedersbrott. Man vänder sig både till flickor och till pojkar. Projektet arbetar med att rekrytera familjehem och förmedla dessa till kommunerna. Socialtjänsten vänder sig till projektet som förmedlar kontakt till de familjehem som de har rekryterat.

Inom ramen för projektet erbjuder man utbildning och handledning till familjehemmen och stöd till den unge under placeringen. Kommunerna som deltar i projektet ges utbildning och möjlighet till erfarenhetsutbyte genom den nyckelperson som kommunen utser. Med hjälp av nyckelpersonerna arbetar man för tillfället med att upprätta en manual kring vad man bör tänka på vid en placering av den unge.

Med hjälp av en professor i rättspsykiatri håller man på att utveckla en metod kring hur man gör riskbedömningar i arbetet med den unge.

Det finns även en kunskapsgrupp som är till för att möta olika myndigheters behov. I gruppen deltar de som har specifik kunskap och erfarenhet kring problematiken.

Man har sedan starten haft nio placeringar. Alla är under 18 år och omhändertagna enligt LVU.

Min andra intervjuperson är samordnare på Socialförvaltningens Familjeenhet i en skånsk kommun. Familjeenhetens målgrupp är barn upp till 18 år och deras familjer. På familjeenheten arbetar socionomer med utredningar och bedömer behovet av insatser för barnet och familjen.

Min tredje intervjuperson arbetar i ett projekt på Bris i Malmö. Projektet är ett treårigt samarbete mellan Bris och Malmö stads enhet för Etniska relationer. Det genomförs genom anslag från Allmänna Arvsfonden.

Syftet med projektet är att förbättra situationen för flickor som lever i patriarkala strukturer präglade av kontroll och hederstänkande. Arbetet fokuserar i första hand på förebyggande åtgärder som har som målsättning att förbättra flickornas tillvaro och stärka dem i vardagen på deras villkor. Detta sker genom stödinsatser riktade direkt till flickorna och genom utbildning och vägledning till dem som möter flickorna eller familjerna genom sitt arbete.

Redovisning av intervjumaterial

I detta avsnitt kommer jag att redovisa mina intervjuer. Jag använde mig av en på förhand uppgjord intervjuguide, då jag gjorde mina intervjuer. Intervjuguiden utgår från mina frågeställningar i uppsatsen (bilaga).

Mina intervjupersoner benämner jag efter varje citat med ett intervjunummer 1 till 3. Intervjupersonen kallar jag för intervjupersonen eller hon.

De tre intervjupersonerna arbetar aktivt i sin profession med utsatta flickor som lever i familjer med patriarkala värderingar.

Jag har i mina intervjuer ställt frågor till dem som handlar om hur patriarkala familjer fungerar och hur flickornas situation i familjen ser ut. Frågorna har även berört vilka metoder man använder sig av utifrån sin verksamhet i mötet med flickan och hennes familj.

Jag upptäckte under intervjuerna att hedersrelaterad problematik är förekommande i de familjer som mina intervjupersoner möter i sitt arbete. Därför kommer hedersrelaterad problematik att belysas i min redovisning av intervjuerna, som en del i den patriarkala strukturen.

I min fortsatta framställning har jag valt att redovisa intervjuerna utifrån tema som jag ser har varit relevanta. De olika teman är relevanta utifrån litteraturen och materialet som framkommit ur intervjuerna.

I min första frågeställning som handlar om hur patriarkala familjer fungerar fann jag tema som **holistiskt synsätt, hierarki, kontroll och roller** som gemensamma. Dessa teman är även relevanta utifrån min andra frågeställning som handlar om flickornas situation i familjen. Dessa är dock inte heltäckande utan jag fann att tema som **utsatthet och dubbla budskap** var även viktiga att lyfta fram.

När det gäller min tredje frågeställning som handlar om vilka metoder man kan använda sig av i mötet med flickan och hennes familj fann jag tema som **bemötande, social träning, nätverk och skydd** som gemensamma.

Hur fungerar patriarkala familjer?

Inledningsvis kan det vara av vikt att poängtera att de som blivit intervjuade möter flickor och deras familjer där den patriarkala strukturen blir ett bekymmer för flickan. Flickans livsutrymme begränsas och hennes mänskliga rättigheter kränks */.../ många av de unga som vi träffar i projektet är utsatta för dödshot och det måste man ta på yttersta allvar /.../ (intervju 1)*

En av intervjupersonerna säger att, det är lätt glömma bort att de flesta familjer fungerar väl. De flickor och familjer som t e x socialtjänsten möter är de som har det extra svårt. Det krävs mycket samhällsarbete hela vägen, och när det inte fungerar blir familjerna aktuella på socialtjänsten. */.../ De familjer vi träffar är inte på något sätt representativa för invandrarfamiljer som grupp. Det är lätt att glömma. Det är bara en liten del som inte får det till att fungera /.../ (intervju 2).*

En annan intervjuperson menar att vi behöver lyfta värderingsfrågor och prata om hur de unga har det i sin familj */.../ det är viktigt att inte hamna i om det är religiöst, kulturellt eller traditionellt. Alla dessa orsaker finns i alla kulturer eller traditioner i hela världen /.../ (intervju 1).*

Det handlar om att försvara de ungas, barn och kvinnors mänskliga rättigheter, där samhället har ett stort ansvar.

Intervjupersonerna beskriver att patriarkala system förekommer i många familjer från t e x Mellanöstern, länderna runt Medelhavet, Balkan o s v. Det förekommer både i kristna och muslimska familjer, */.../ systemet förekommer mer eller mindre i alla familjer och behöver i sig inte vara ett bekymmer /.../ (intervju 2).*

Det finns en given **hierarki** i familjen och det är oftast mannen som för talan. Patriarken kan finnas i form av en pappa eller morfar som styr över släkten, */.../ Det är mannens ansvar att familjen uppträder hedervärt /.../ (intervju 2)*

Man kommer från samhällen med ett **holistiskt synsätt** och ser familjen som den minsta beståndsdel, */.../ familjen är odelbar, en helhet /.../ (intervju 3).* Det finns en stark kultur att lösa saker internt. Detta handlar även om att i vissa samhällen är myndigheter och institutioner korrumpade och det finns inte så stort förtroende för dessa. I de samhällen som familjen kommer ifrån har det inte heller funnits något samhällssystem som fungerat som skydds nät för familjen.

Individens funktion är att hålla balansen i systemet. Individens finns till för gruppen, det allmännas bästa. Individens har rättigheter och skyldigheter gentemot sin grupp. En individ som lever i systemet kan få mycket tillbaka. Det finns en solidaritet som individen också har glädje av.

Inom släkten, familjen har individerna olika **roller** för att upprätthålla balansen i systemet, */.../ kvinnans roll är att se till att allting flyter hemma och i familjen /.../ (intervju 2).* En av intervjupersonerna beskriver att i kvinnans roll ingår inte att utbilda sig eller arbeta utanför hemmet.

Barnens blir tidigt medvetna om vilken roll de har i systemet. De lär sig att sätta familjens bästa före sitt eget, /.../ *för flickorna handlar det ofta om att deras livsutrymme begränsas /.../ (intervju 1).*

I de flesta fall finns en omtanke och man vill sina barns bästa.

Det är viktiga tankar bakom att man håller hårt i sina flickor. Att de inte skall springa ute sent på kvällarna o s v. Men man gör en skillnad mellan sina pojkar och flickor och släpper pojkarna mycket mer. Vi ser ju att det är lika viktigt att även "passa på" sina pojkar (intervju 2).

I västerländska traditioner finns en tonårsvärld som inte existerar på samma sätt i andra traditioner. I vissa kulturer går man direkt från barn till vuxenvärld. Det kan se olika ut och kan variera från det att man inte "släpper" sina barn till att man släpper dem helt och att det blir hårda straff om man går över gränserna för vad som är tillåtet.

Kvinnan, flickan utsätts ofta för stark **kontroll** av sina familjemedlemmar. Kvinnan "äger" inte sin kropp utan den står till gruppens förfogande, /.../ *beslutet kring hur hon skall använda sin kropp och sexualitet är inte hennes utan gruppens/.../ (intervju 2).* Det handlar om samhällen där man byggt allianser genom äktenskapet. Man har inte gift sig av kärlek utan av strategiska skäl. I detta har kvinnans kyskhet varit värdefull för gruppen. Däri ligger de flesta normer som reglerar hennes handlingsfrihet och som gör att hon utsätts för stark **kontroll**, /.../ *kvinnans kyskhet och hennes oskuld är värdefull för gruppen /.../ (intervju 2).* I vissa släkter är det kvinnans kyskhet det enda kapital man har haft p.g.a. att man inte haft något ekonomiskt kapital. Att mannen kan hålla huvudet högt är kopplat till kvinnorna.

Hedersrelaterad problematik

I intervjuerna samtalande vi om vad som är specifikt för de familjer där hedersproblematiken är framträdande. **Holistiskt synsätt, hierarki, roll och kontroll** är tema som benämner det som är signifikant i hedersrelaterad problematik.

Det framkommer genomgående i intervjuerna att det som kännetecknar hedersrelaterad problematik är /.../ *stark kontroll av kvinnans sexualitet, kollektiva bestraffningar och tvångsäktenskap /.../ (intervju 1)*

Man kan se att strukturen är densamma i familjen, men då det gäller hedersrelaterad problematik är det ett helt kollektiv som står bakom. Det finns en mycket stark betoning på kontrollerandet av kvinnans sexualitet. Det är samma psykologiska mönster och förtryckarmekanismer som går in, men skillnaden är att det är fler som utövar det.

I en av intervjuerna framkom tankar som att det hedersrelaterade våldet är ett fenomen som skiljer sig från annat våld mot kvinnor, /.../ *det är ett styrt våld som har lagar och regler för hur det bedrivs /.../ (intervju 3).* Oftast är det inte den som utövar handlingen som bestämt. Man lägger över det på en bror eller kusin och det är någon helt annan som tagit beslutet. Oftast är det kvinnan som får ta konsekvensen, våldet och det är accepterat i kollektivet.

Jag kan se att det har att göra med kvinnans underordning och den allmänna patriarkala strukturen världen över, men detta handlar om en helt annan sak. Det handlar om gruppens självbevaringsdrift, sitt rykte och sina interna normer. När någon individ bryter mot detta utövas ett straff, en intern rättegång (intervju 3).

I familjen statuerar man exempel som visar på att det här inte fungerar. Det kan vara en morfar som befinner sig i en annan världsdel som hör att flickan i familjen brutit mot de interna normerna. Det finns en oförsonlighet som sträcker sig över lång tid. Det finns en långsinthet som gör att hotet mot den unge lever kvar länge och kan verkställas flera år efter. Utåt sett håller man skenet uppe men det kan vara en allvarlig risk för den unge. Detta försvårar en återgång till hemmet då flickan blivit placerad. /.../ *Man använder sig av "omvänd bevisföring" då man säger att vi förlåter dig. Det är den unge som skall be om förlåtelse och familjen förlåter /.../ (intervju 1).*

En av intervjupersonerna säger att det inte är alla länder som har en lagstiftning som förbjuder att aga barn. Hon menar att har man bott i ett land som har en lagstiftning som säger att det är OK att använda våld som uppfostringsmetod (i vissa länder är det inte ens reglerat) så har man det med sig i sitt medvetande. Man får höra att det är förbjudet att slå sina barn men man får inga strategier och ingen säger hur man skall göra istället.

Människor har kommit hit i massor av omgångar och ett av det första de får höra är att det är förbjudet att slå sina barn. Man får en paragraf i huvudet (intervju 3).

Hon säger dock att toleransen för våld är grundläggande och att man använder det som en del i uppfostringsmetoden.

De framkommer i intervjuerna att familjerna påverkas av segregationen som råder i samhället. Man menar att förtryckmekanismerna blir ännu starkare i de familjer som inte är integrerade i samhället och mönstren i familjen blir förstelnade. Man nämner också att otrygghet och osäkerhet gör att man håller kvar i det som känns igen och systemet förstärks. Det är svårt att anpassa systemet i den nya omgivningen.

Det handlar om bristande integration, rollförändringar i familjen på grund av t e x bristande kunskaper i det svenska språket och svårigheter att komma in på arbetsmarknaden (intervju 1)

Analys

Mina intervjupersoner beskriver strukturen i familjerna, som de möter, som starkt hierarkisk. Bilden som framträder ligger i linje med den modell som Riyadh Al-Baldawi (2001) beskriver. Han liknar strukturen i familjen vid en pyramid med olika nivåer där pappan står högst och döttrarna lägst. Flickorna är utsatta eftersom hon befinner sig i botten på den hierarkiska pyramiden. Närmast familjen finns släktingar, därefter minisamhället, vänner, grannar och skola och ytterst finns myndigheter. Al-Balbawi beskriver pyramiden för att illustrera gemensamma drag i patriarkala familjer utifrån ett kulturellt perspektiv. Det kan

uppstå bekymmer då människor från patriarkala samhällen emigrerar till ett samhälle som har utvecklat andra modeller av familjestrukturer.

Intervjupersonerna beskriver att mönstren i familjen ibland förstelnar, då man kommer hit. Man känner sig otrygg och osäker och håller kvar vid det som man känner igen. Detta gör att systemet förstärks och strukturen kan bli mer rigid. Faktorer som segregation och bristande integration påverkar och försvårar familjernas möjlighet att fungera i samhället. Barnen har lättare att integreras i samhället, genom skolan. De har lättare att ta till sig ett nytt språk och får egna sociala kontakter utanför familjen. Maktbalansen i familjen rubbas och pappans roll i familjen är inte längre så lik och självklar. Pyramiden vänds upp och ner och pappan kämpar för att återfå sin auktoritet och den roll som han tidigare haft. Kampen leder ofta till stora konflikter. Man ser att flickan i familjen är den som blir mest utsatt i dessa konflikter.

I intervjuerna framkommer, att det som kännetecknar hedersrelaterad problematik är stark kontroll av flickan, kvinnans sexualitet, kollektiva bestraffningar och tvångsäktenskap.

Då det gäller problematiken framkommer olika bilder. En av intervjupersonerna säger att hedersrelaterat våld är ett fenomen som skiljer sig från annat våld mot kvinnor. Det är ett styrt våld som har lagar och regler för hur det bedrivs. Det handlar om gruppens interna normer och när någon individ bryter mot normen utövas ett straff, en intern rättegång.

En annan av intervjupersonerna menar att strukturen i familjen är densamma skillnaden är att när en individ bryter mot normerna är det ett helt kollektiv som står bakom sanktionerna.

Det framkommer även att det finns en oförsonlighet som sträcker sig över lång tid. Hoten mot den unge lever kvar länge och kan verkställas efter flera år.

Flickans situation i familjen

I detta avsnitt redovisar jag intervjuerna utifrån tema som **holistiskt synsätt, hierarki, kontroll, utsatthet och dubbla budskap.**

En av intervjupersonerna beskriver att de vänder sig både till flickor och till pojkar. Detta beror dels på att man uppmärksammat att ungdomar med annan sexuell läggning är utsatta och i riskzon. De unga som de möter kan vara **utsatta** för allt från psykisk, fysisk misshandel och förtryck till rena dödshot. *Pojkarna utsätts på ett annat sätt och drabbas oftast inte av dödshot. /.../Pojkarna fostras i det patriarkala systemet och blir utsatta för en väldig press genom att de x vara tvungen att hålla koll på sin syster. De blir ju också bortgifta och får inte heller bestämma vem de skall gifta sig med /.../ (intervju 2).*

Intervjupersonerna berättar att de flickor som de möter i sin verksamhet mår oftast väldigt dåligt /.../ *många av flickorna har suicidtankar och det har gått ganska långt/.../*

Flickorna blir begränsade i sitt livsutrymme. Det förekommer att hon hindras i sin skolgång och utbildning, /.../ *en del får helt konkret inte läsa sina läxor /.../ (intervju 1)*. Andra exempel som intervjupersonerna beskriver är att vissa flickor inte får vistas ute efter skolans slut och de förbjuds att delta i någon fritidsaktivitet.

Föräldrarna har mycket **kontroll** och hon har oftast krav på sig att komma hem direkt efter skolan.

Det finns en **hierarki** som gör att kontrollen utövas även av andra familjemedlemmar som t ex av brodern. Detta innebär att flickan måste sköta det sociala livet som finns utanför familjen, i skolan. /.../ *Vissa föräldrar har full koll på schemat i skolan och de måste komma hem direkt när de slutar /.../ (intervju 3)*.

Flickorna fostras i det patriarkala systemet där det **holistiska synsättet** präglas av att se till familjen bästa. Det gör att det också finns en stark sammanhållning i familjen. Intervjupersonerna beskriver att flickans roll är ofta att ta hand om sina småsyskon, /.../ *framför allt står man väldigt nära sina syskon och är bunden till sin familj på ett annat sätt än t e x svenska flickor /.../ (intervju 2)*. I de ärende där flickan blir placerad är det vanligt att hon efter en tid återgår till familjen. Saknaden till familjen är stor och kan även finnas en oro för sina syskon.

Hon tänker att de nog har ändrat sig. Det är en rätt farlig situation, för familjen har då ännu större anledning att t e x skicka tillbaka flickan till hemlandet (intervju 2).

Intervjupersonerna beskriver att skolan har en viktig funktion att fylla för flickorna. Barnen får genom att gå i skolan en annan värld att relatera till. Man ser att de får **dubbla budskap**. En av intervjupersonerna menar att när de kommer till Sverige är det kanske första gången någon förmedlar att du som person har ett eget värde som kan gå din egen väg. Skolan har ett individperspektiv och lägger ett stort ansvar på individen. Individen skall ta ansvar för sitt eget lärande och ifrågasätta osv. Det innebär ett stort eget ansvar men också en stor frihet. Flickans situation är svår med olika krav och förväntningar. Något som skolan uppmuntrar kan leda till straff hemma.

I hemmiljön kan man få det precis omvända budskapet. Du skall se till familjens bästa, lyda och lyssna och inte ifrågasätta (intervju 3)

Det framkommer att det är vanligt att tjejerna känner till den svenska lagstiftningen och vilka rättigheter de har i samhället. Men de känner inte i sig själva att de omfattas av dessa rättigheter ”på riktigt”. Man kan se det som att föräldrarna har tolkningsföreträde. /.../ *De tänker att detta inte gäller oss. Vi har ju en annan kultur /.../ (intervju 3)*.

Andra erfarenheter, som en intervjuperson beskriver, är många av flickorna är handlingsförlamade och ovetande om hur samhället fungerar. De är beroende av att ha en man som hjälper dem. Hon menar att det ingår i systemet och är en förutsättning för att strukturen i systemet skall bibehållas. /.../ *Det är slående hur handfallna flickorna är. Det kan vara så även sen de nästan är vuxna och myndiga. Det är tydligt i de familjer vi möter /.../ (intervju 2)*.

Flickorna från dessa miljöer som socialtjänsten möter är mer **utsatta** utifrån att de oftast har flera andra bekymmer. Det kan vara problem i skolan, skolk, provat på droger, begynnande kriminalitet och gängslagsmål. I familjen är förtrycket en del i problembilden. En av intervjupersonen menar att det är lätt att bli upptagen av de bekymmer som handlar om begynnande kriminalitet och droger och att det kan vara svårt att veta vad problematiken bottnar i.

Man vill att föräldrarna skall "dra i tyglarna" men till en viss gräns. Det är svårt att hitta denna balans tillsammans med föräldrarna (intervju 2).

Analys

Flickorna fostras i det patriarkala systemet som ofta utgår från ett holistiskt synsätt. Synsättet präglas av att se till familjens bästa och man ser familjen som odelbar.

Flickan får genom skolan, som har ett individperspektivet, annan värld att relatera till. Budskapen från familjen och omgivningen kan vara motsägelsefulla och flickan kan leva i två världar med dubbla budskap.

Det är vanligt att flickorna känner till den svenska lagstiftningen och vilka rättigheter och skyldigheter de har i samhället. Men att de inte känner att de omfattas av detta "på riktigt". Föräldrarna har tolkningsföreträde.

Begränsningar i flickans livsutrymme grundar sig oftast på normer och värderingar som handlar om hennes sexualitet.

Åsa Andersson (2003) tar upp oskuldstematiken som den traditionella patriarkala modellens grundläggande hörnstenar. Flickorna som hon intervjuat ser inte, att avstå från sex innan äktenskapet som ett bekymmer i sig. Oskuldskravet för oftast med sig svårhanterliga bieffekter som begränsar större delar av flickans tillvaro.

Hon måste vara aktsam på alla situationer som kan tolkas i sexuella termer.

Mina intervjupersoner beskriver att flickorna ofta får sköta hela sitt sociala liv i skolan och får inte vistas ute efter skolans slut. De beskriver att de flickor som de möter mår oftast väldigt dåligt och suicidtankar är inte ovanligt. En av intervjupersonerna beskriver att flickan blir kränkt i sina mänskliga rättigheter, blir utsatt för dödshot som man måste ta på yttersta allvar.

Det händer att flickan "tvingas" bryta upp från sin familj. Detta gör att hon hamnar i en extra utsatt situation. I rapporten "Patriarkala enklaver eller ingenmansland" beskrivs att latent dödshot kan finnas inom ramen för familjen där det även finns kärlek och tillgivenhet. Den känslomässiga dubbelheten gör det extra svårt att ifrågasätta handlingarna och försvårar möjligheter till motstånd.

Detta förklarar också de starka ensamhetskänslorna som mina intervjupersoner beskriver att flickorna har då de lämnat sin familj.

En av intervjupersonerna beskriver att det finns en stark sammanhållning i familjen och man är bunden till sin familj på ett helt annat sätt än t e x svenska flickor. I ärende där flickan är placerad är det vanligt att hon efter en tid återgår till familjen.

Möjliga förhållningssätt är i mötet med flickan och hennes familj

Utifrån min tredje frågeställning har jag sökt kunskap om konstruktiva förhållningssätt i mötet med flickan och hennes familj.

Tema som **bemötande, social träning, nätverk och skydd** kan ses som signifikanta för det som framkom ur intervjuerna.

De personer som jag intervjuat arbetar i verksamheter som i första hand har fokus på flickan och hennes behov. Deras uppgift är att se till att hon får den hjälp och stöd som hon behöver. De beskriver att man arbetat fram och utvecklat olika alternativ till flickorna/kvinnorna som inte fanns tidigare.

Det har varit mycket fokus på flickorna och hur man på bästa sätt kan hjälpa dem /.../ Det känns jättebra att man kan erbjuda olika alternativ då man träffar en utsatt flicka eller kvinna. På två år har det hänt jättemycket (intervju 2).

I en kommun har man arbetat fram en handlingsplan i samarbete med Socialtjänsten, Grundskolan, Gymnasieskolan, Komvux, Ungdomsmottagningen och Polis och Åklagarmyndigheten.

Målet med handlingsplanen är att flickor som lever i starkt patriarkala familjer och utsätts för våld eller hot om våld skall få skydd. Flickorna skall få information och stöd som ger dem möjlighet att fatta självständiga beslut om hur de vill agera. Föräldrarna skall få information om lagar och normer i Sverige och om skolans värdegrund och vilken undervisning som är obligatorisk.

Handlingsplanen beskriver hur varje verksamhet arbetar kring flickorna och deras familjer och vad som är viktigt att tänka på. Grundskolan har t e x beskrivit olika former av åtgärder när en flicka berättar någon form av kränkning eller övergrepp från förälder/bror.

Socialtjänstens kontakt med flickor som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar sker oftast via skolan. Då det förekommer att flickor själv söker hjälp handlar det ofta om att de vill ha ett eget boende. I handlingsplanen beskriver man att socialtjänstens tillvägagångssätt vid utredning om barn far illa har visat sig leda till att flickorna antingen inte upplevt sig lyssnade på eller lett till att flickorna utsatts för stor press från familjen. Flickorna har då valt att återförenas med familjen. Flickan och familjen har sedan varit helt avvisande till fortsatt kontakt. Man menar att detta ställer krav på ett förändrat bemötande och nya handlägningsrutiner inom socialtjänsten.

Från socialtjänsten sida har man nu möjlighet att träffa flickan ett par, tre gånger innan föräldrarna kontaktas. Det innebär att man hinner upparbeta en kontakt med flickan och kartlägga hur hennes livssituation ser ut. /.../ *Man kan ta det lite lugnt och resonera med henne om hur kontakten med föräldrarna skall gå till. /.../ Vi har lite "is i magen" /.../ (intervju 2).*

Det är viktigt att handläggaren lyckas skapa ett förtroende, så att flickan kan berätta om sin livssituation och inte endast hotsituationen. Flickan skall alltid få en ny tid för samtal även om hon är tveksam eller ändrar sig under samtalet.

Från socialtjänstens sida är man van vid att i första hand titta på kärnfamiljen men man menar att i dessa ärenden måste man tänka annorlunda och se **hela nätverket**. /.../ *Det kan finnas släktingar i andra delar av landet som har stor påverkan på hur familjen och flickan lever/.../ (intervju 2).*

Det är även viktigt att undersöka om det finns någon i flickans nätverk som hon kan prata med och få stöd av.

I arbetet görs en form av riskbedömning där man bland annat undersöker om friheten är mycket beskuren, är flickan bevakad, finns det hot om giftermål, att bli skickad ut ur landet osv. /.../ *Det är egentligen rätt mycket som är annorlunda i själva utredningsarbetet runt dessa flickor. /.../ Det är andra saker man måste ta reda på /.../ (intervju 2)*

En av intervjupersonerna beskriver att när hon försöker göra en bedömning kring hur allvarlig situationen är för flickan använder hon sig av frågor som:

Vad är det du vill göra som du inte får göra?

Vad är det du måste göra som du inte vill?

Vad händer när du bryter mot det här?

Hon menar att det är viktigt att i samtalet kartlägga hur det ser ut i familjen. Är någon i familjen dömd för tidigare brott, finns det en våldsbenägenhet i familjen osv. ?

Om bekymren inte är så allvarliga att flickan behöver placeras använder man sig av samtal i olika former, relationsbehandling och familjebehandling. Detta sker inom socialtjänsten på samma sätt som i andra ärende.

Man försöker upprätta en kontakt och **bemöta** familjens på deras villkor och inte gå emot den strukturen som finns. /.../ *Man får anpassa sig till detta för att inte hamna i konfrontation med familjen /.../ (intervju 2)* Socialtjänsten kräver i de flesta fall att mamman skall vara med på samtal. Det kan vara svårt att få mamman att delta aktivt då hon oftast inte har mandat att uttala sig.

Då man arbetar med att stötta flickan i sin familj är det viktigt att hänga upp det på något positivt. Ge komplimanger till föräldrarna och berömma flickan inför sina föräldrar. Ge tjejen allt det stöd som hon behöver för att föra sin egen talan i familjen. Det kan vara svårt att formulera sina egna behov i en kultur som ser till gruppens bästa. /.../ *Det är viktigt att hjälpa flickan att förebygga själv /.../ Det är en viktig process för flickan, för då kan hon känna av hela sitt hjärta att hon gjort allt hon kunnat /.../ (intervju 3)* Om flickan blir placerad är det väl förankrat i henne själv. Det har hon nytta av då hon upplever svårigheter och saknar sin familj.

Om flickan behöver **skydd** använder man sig i första hand av familjehem. De familjehem som Projektet i Kommunförbundet förmedlar, får specifik handledning och utbildning. Familjehemmen har ett speciellt intresse att arbeta med denna problematik. Man erbjuder även stöd till den unge under placeringen. Familjehemsplaceringen blir en del av den unges nätverk som kan vara till hjälp då hon känner en stark längtan till familjen och då det uppstår starka ensamhetskänslor.

I de fall det är aktuellt för flickan att återgå till hemmet är det viktigt att socialtjänsten har ”tillgång” till hemmet. I vissa ärenden kan flickan ha LVU i hemmet /.../ *Vi ser detta som en möjlighet för vissa familjer /.../ det finns ett fortsatt skydd för flickan i form av LVU och en insyn där man kan se om det är trovärdigt och möjligt /.../ (intervju 1)*

Ett sätt att stötta tjejerna kan vara att arbeta med gruppverksamhet. Gruppverksamhet bedrivs inom ramen för skolans verksamhet men även de projekt som jag mött, arbetar med gruppverksamhet. Man ser att det finns ett stort behov av att prata om barn och kvinnors rättigheter, sex och samlevnad och hur samhället i stort fungerar osv. /.../ *Man kan kalla gruppverksamheten för ett integrationsprojekt /.../ (intervju 1)*

Det handlar om **social träning** i grupp och hur man tar sig fram i samhället. Tjejerna behöver prata om det som är viktigt under tonårsperioden och bygga på den sociala kompetensen.

Ett sätt att arbeta är att använda sig av fallstudier där tjejerna får diskutera vilka råd de skulle ge en tjej som befinner sig i en speciell situation. Man kan då prata om det på ett allmänt plan och de som är berörda kan ta till sig råden och informationen. Gruppdiskussionerna skapar processer som kan kopplas till kuratorn på skolan om någon har behov av att prata enskilt.

En av intervjupersonerna beskriver att det händer rätt ofta att flickor söker upp skolkuratorn eller skolsköterskan strax innan sommarlovet i nionde klass. De är oroliga för att bli bortgifta under sommaren. Det är ett dilemma då det inte finns en direkt återkoppling till skolan eftersom de går vidare till gymnasiet. Det är också vanligt att de söker hjälp då de förstår att giftermålet verkligen kommer att ske. Situationen är då akut för tjejen. /.../ *Jag vill förebygga detta och så ett frö hos tjejen att söka hjälp tidigare /.../ (intervju 3).*

Det kan finnas möjligheter till familjebehandling i vissa fall. Generellt kan man säga att traditionell familjebehandling utgår från familjen. I dessa situationer kan man inte bortse från att det inte bara berör familjen utan ett helt familjenätverk.

Ett nätverk som även kan finnas utanför landet.

Det är viktigt att kartlägga **nätverket** för att lokalisera de goda krafterna. Det kan finnas personer som brutit mot de traditionella normerna men som ändå finns kvar i familjen, och är respekterad. Man kan använda sig av dessa personer för att påverka i positiv riktning och undersöka hur deras strategier ser ut. Man kan även använda sig av personer med viss status i gruppen. Man bör kontrollera att personen har värderingar som stämmer överens med våra.

En av intervjupersonerna säger att om hon fick önska fritt, skulle det finnas tillgång till personer ur olika kulturkretsar med vettig förankring och med goda referenser både i hemlandet och här. Personerna skulle framförallt vara män som man skulle kunna ta in som konsulter. Det skulle underlätta mötet familjerna och framförallt mötet med papporna. Socialförvaltningen är en kvinnodominerande arbetsplats och familjerna präglas av en stark manskultur. /.../ *Vi har några män i förvaltningen som vi brukar använda /.../ de är viktiga för att kunna förändra något /.../ (intervju 2)*

Detta är ett arbete som man ser på lång sikt. Det kan ta generationer att förändra beteende och vi kan lära mycket av varandra.

Det har hänt mycket de senaste åren som är positivt (intervju 2)

Analys

De som jag intervjuat möter flickan och hennes familj i olika skeden i deras liv. Intervjupersonernas arbete sträcker sig från förebyggande insatser till riktade insatser och myndighetsutövning. Därför skiljer sig förhållningssätt och metoder sig åt. Det gemensamma är att man har flickan och hennes behov i fokus i allt det arbete man gör.

Man beskriver att det hänt mycket de senaste två åren och man har arbetat fram olika alternativ för utsatta flickor, kvinnor som söker hjälp. Utarbetande av en handlingsplan är ett exempel på hur olika verksamheter samarbetat för att ge flickan stöd och skydd.

Alla har beskrivit, hur man utifrån sin verksamhet kan vara till stöd och hjälp på bästa sätt. Man har även utarbetat former för hur samarbetet mellan de olika verksamheterna kan se ut.

Från socialtjänstens sida har man utarbetat nya rutiner i mötet med flickan och hennes familj.

I dessa ärenden behöver man tänka på ett annat sätt. Man är van vid att se till kärnfamiljen, men att här måste man se till hela nätverket.

Det är viktigt att lokalisera de goda krafterna i nätverket för att påverka i positiv riktning.

Man har upprättat en familjehemsbank för de flickor/pojkar som behöver skydd. I projektet igår även utbildning och handledning till familjehemmen, socialtjänsten och stöd till den unge som är placerad. Det är en service till kommunerna som även kan vända sig dit då de behöver den specialkunskap som finns inom projektet.

Man arbetar även med att skapa en metod för hur man gör riskbedömningar i mötet med flickan.

Familjehemmet blir en del av flickans nätverk som kan vara till hjälp då hon känner en stark längtan till sin familj och starka ensamhetskänslor uppstår. Man ser också att det är viktigt, att flickan får en kontaktperson med kulturkompetens under familjehemsplaceringen. Kontaktpersonen kan t e x ha liknande erfarenheter som flickan och fungera som ytterligare stöd för henne.

Kontaktpersonen kan även vara till hjälp att motverka isolering och medverka till en meningsfull fritidssysselsättning.

Det framkommer att man anstränger sig att bemöta familjen på deras villkor genom att t ex inte gå emot den strukturen som finns i familjen.

Kvinnokulturen på t e x socialförvaltningen kan ”krocka” med den manskultur som ofta finns i familjen. Det försöker man hantera på olika sätt genom att t ex använda sig av de män som finns inom förvaltningen.

I arbetet med att stödja flickan ser man att olika former av gruppverksamhet är en framkomlig väg. Man ser att det finns ett stort behov av att prata om barn och kvinnors rättigheter, sex och samlevnad och hur samhället i stort fungerar.

Tjejerna behöver bygga på den sociala kompetensen. Genom gruppverksamhet kan man stärka flickorna i vardagen på deras egna villkor.

En av intervjupersonerna menar att det är viktigt att stötta flickorna att förebygga själva. Stärka dem att så att de kan föra sin egen talan i familjen. Det är en viktig process att hon känner att hon gjort allt hon kunnat.

Då det gäller att arbeta med familjen i familjebehandling säger man att man inte än har utvecklat någon speciell metod. Man arbetar i första hand med att stödja flickan. Man använder sig av traditionell familjebehandling i de ärenden där bekymren inte är så allvarliga att flickan behöver skydd.

I intervjuerna framkommer att LVU i hemmet för flickan kan vara ett sätt att ha "tillgång" och insyn i familjen. Att flickan är LVU omhändertagen fungerar som ett skydd för henne, samtidigt som det finns möjligheter att arbeta aktivt för en förändring i familjen.

Man beskriver att den dominerande kvinnokulturen på t ex socialförvaltningen kan vara ett hinder för att nå fram till familjen.

En av intervjupersonerna önskar att det fanns tillgång till män från olika kulturkretsar med goda referenser från både sitt hemland och det svenska samhället. Hon kan se att de skulle vara en tillgång i arbetet med familjerna. De skulle framförallt kunna vara till hjälp att nå fram till männen i familjen/nätverket.

Diskussion

Då jag påbörjade mitt arbete och mina frågeställningar växte fram, brottades jag med frågor som bestod av ur vilket perspektiv jag skulle beskriva och förklara familjer med patriarkala värderingar. Hur kan man förstå familjernas och flickornas situation i det svenska samhället? Jag har famlat i litteraturen och sökt beskrivningar som kan förklara strukturen i familjen och flickornas situation på ett nyanserat och respektfullt sätt. Arbetet har även gett mig anledning till att reflektera över hur kvinnans situation och ställning i det svenska samhället ser ut. Frågor som, hur problematiken hänger ihop med "annat" våld mot kvinnor och vilka skillnader och likheter det finns, har väckts under arbetes gång.

Jag vill därför i min diskussion återknyta till början av mitt arbete som inleds med regeringens problembeskrivning och definition av familjer med patriarkala värderingar. Paulina de los Reyes menar att genom regeringens problembeskrivning förvandlas flickornas bekymmer från ett strukturellt problem till ett problem hos en viss grupp människor, och våra tankar leds till familjer med invandrarbakgrund.

Jag har fått uppfattningen att, genom att se problematiken ur ett invandrarperspektiv, så kan man också distansera till problematiken.

Man kan förlägga det utanför sig själv och det svenska samhället och tänka att detta inte gäller oss i det svenska samhället. Det är något som sker i familjer från andra länder.

För att inte medverka till marginaliseringen av familjer med invandrarbakgrund kan jag se vikten av att se problematiken som ett strukturellt problem.

Åsa Eldén (2002) som är doktorand vid Uppsala universitet diskuterar mäns våld mot kvinnor utifrån olika kulturella föreställningar. Hon menar att svenska politiker ofta hävdar att vi är ett av världens mest jämställda land. Men även i Sverige misshandlas och mördas kvinnor och flickor av män, pappor, make, sambo.

Hon menar att ingen säger eller tänker att svenska män slår kvinnor, flickor för att försvara sin heder. Man får däremot höra att mäns våld orsakas av psykisk sjukdom, arbetslöshet, utanförskap eller möjligen missbruksproblem.

En gångbar förklaring i Sverige är att våld mot kvinnor är en konsekvens av männens individuella och eller sociala problem.

Man kan tolka det som att, om de svenska män som slår, har personliga problem så har det inget med svensk kultur att göra.

I olika samhällen använder män olika förklaringar för att få sina brott mot kvinnor att framstå som mindre fruktansvärda och till och med acceptabla. Det kan handla om heder, psykisk sjukdom, svartsjuka. Gångbara förklaringar hämtas från olika kulturella förställningar om en mans rätt att bestämma och kontrollera en kvinna. Mannen som kontrollerar, misshandlar kan inte fråntas ansvaret, genom att hänvisa till att han är arbetslös, missbrukar eller försvarar familjens heder. Eldén (a a) menar att människor kan välja att handla i protest mot kulturella föreställningar.

Simone Lundsten som arbetar på Länsstyrelsen i Västra Götalands län (2004) diskuterar hedersrelaterat våld, som drabbar även kvinnor i Sverige. Hon anser att hedersrelaterat förtryck och våld är ett (av flera) uttryck för en patriarkal överordning.

En ordning som strider mot internationella regler och överenskommelser. Hon refererar till Yvonne Hirdman som är professor i kvinnohistoria, och som har myntat begreppet könsmaktsordningen. Begreppet vilar på två principer, män och kvinnor hålls isär och män som grupp är överordnade kvinnor som grupp. Mot denna bakgrund kan man förklara och förstå varför kvinnor inte har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter som män. De tydligaste uttrycken i Sverige är att kvinnor inte har lika mycket betalt som män för lika och likvärdigt arbete. Kvinnor är underrepresenterade på ledande poster, särskilt i det privata näringslivet och kvinnor drabbas av mäns våld i betydligt högre utsträckning än tvärtom.

Lundsten menar (a a) att både det hedersrelaterade våldet och "vanligt" våld mot kvinnor har sin botten i könsmaktsordningen.

Hon skriver att den viktigaste skillnaden mellan hedersrelaterat våld och annat våld mot kvinnor är att det inte rör en kvinna och man, utan kvinnan eller flickan och en hel familj/släkt. En annan skillnad är hur omgivningen ser på det som inträffat. En man som slår en kvinnan ser vi som brottsling, och som straffas enligt lagen. I de grupper som högaktar familjens heder respekteras förövarna. Även om man blir dömd till fängelse är detta inte någon skam och andra släktingar kan fortsätta förföljandet. Det är en viktig försvårande omständighet då hedersrelaterade brott skall bekämpas.

Både Eldéns och Lundstens tankegångar har varit viktiga för mig under arbetets gång, för att kunna förstå och ta till mig problematiken. De har även varit till hjälp att reflektera över skillnader och likheter mellan hedersrelaterat våld och annat våld mot kvinnor.

I en artikel i Skånska Dagbladet säger en av projektledarna för V&B Syd att det finns risk för att man marginaliserar hedersvåld som ett invandrarproblem. Hon menar att svensk ungdom kan vara utsatta på ett annat sätt. Ett exempel är de barn och ungdomar som har en sträng frireligiös uppväxt.

Det grundläggande är att flickans mänskliga rättigheter kränks vilket kan fungera som utgångspunkt för att se hennes behov och situation.

Det är viktigt att hennes behov inte osynliggörs på grund av en större tolerans som grundar sig på kulturförståelse.

När det gäller arbetsmetoder och förhållningssätt till flickan och hennes familj bör man kunna forma och anpassa dessa utifrån hennes specifika situation.

I undersökning kan jag konstatera att bilden av familjer med patriarkala värderingar stämmer ganska väl med den bild som beskrivits utifrån litteraturen. Både litteraturen och intervjupersonerna beskriver två synsätt att se individen i familjen, och familjen som helhet.

Man kan förstå problematikens komplexitet, om familjens referensram grundar sig på ett holistiskt eller ett individualistiskt synsätt.

Flickan i en familj med patriarkala värderingar befinner sig redan i en utsatt situation i egenskap av kön och barn i familjen. Deras situation blir extra utsatt och man kan se de motsättningar och dubbla budskap som uppstår för flickorna, när två synsätt möts. Detta kan innebära att det som uppmuntras t e x i skolan kan innebära straff och sanktioner för flickan hemma i sin familj.

Det har visat sig i min undersökning att man utvecklat ett betydande stöd till flickan. Det kan inte sägas vara generellt, utan grundar sig på det som intervjupersonerna beskrivit utifrån sina arbetsområden. Men man kan konstatera att 27 av 33 kommuner har anslutit sig till V&B Syds projekt om hedersrelaterat våld. Detta innebär att man inom kommunerna uppmärksammat problematiken för flickorna och deras familjer och man har även möjlighet att få del av den specialistkunskap som finns inom projektet.

I regeringens faktablad (2004) framgår även att man avsatt 180 miljoner kronor för skyddat boende och andra insatser för ungdomar som riskerar att utsättas för heders relaterat våld, under perioden 2003-2007.

Ur intervjumaterialet framkommer att för de flickor där bekymren är så allvarliga att hon blivit placerad utanför hemmet, återvänder flickorna ofta till sin familj, utan att det kanske skett någon förändring i familjen. Intervjupersonerna beskriver att det är vanligt att flickan upplever starka ensamhetskänslor och längtan till familjen är stor.

Riyadh Al-Baldawi säger i en artikel i Svenska Dagbladet den 14/4 2003 att samhället fängslar de hotade flickorna med sina åtgärder. Han menar att de t e x får skyddat boende men det hindrar dem från att bli verkligt fria. Det finns flickor som återvänder till förtrycket inom familjen, eftersom de upplevt det som mindre skrämmande än att möta friheten ensam.

Det är viktigt att inte åtgärderna slutar vid skyddat boende och familjehem utan flickorna måste få långsiktig hjälp. Man måste även arbeta med hela familjen och inte minst pojkarna.

I en artikel i Skånska Dagbladet den 5/2 2005 säger en av projektledarna för V&B Syd att av de 14 familjehemsplaceringar som V&B Syd varit inblandade i har nästan alla återvänt till sina familjer. Hon menar att det är viktigt att få kommunerna att förstå att det inte går att släppa kontakten. Risken för hedersrelaterat våld finns kvar men minskar om man ger stöd åt flickan och hennes familj. Hon menar att viljan till förändring kan finnas hos föräldrarna, men att det är starka krafter som finns runt familjen.

Metodutvecklingen kring att arbeta med hela familjen för att möjliggöra att flickorna kan frigöra sig inom familjen är i sin linda och jag får uppfattningen att man inte hittat fungerande former för detta än. Behovet är tydligt då många av flickorna återvänder hem.

En av intervjupersonerna säger att det krävs mycket samhällsarbete på olika nivåer för att förebygga. Svårigheterna kan handla om bristande integration, rollförändringar i familjen på grund av bristande kunskaper i det svenska språket och svårigheter att komma in på arbetsmarknaden.

Man kan konstatera att det finns mycket kvar att arbeta för, på olika nivåer i samhället.

Referenser

Ahmadi, Nader (2001) ”Om jaguppfattningens betydelse för tolkning av sociala roller” i Ahmadi, Nader (red) *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber AB

Al-Baldawi, Riyadh (2001) ”Migration och familjestruktur” i Ahmadi, Nader (red) *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber AB

Andersson, Åsa (2003) *Inte samma lika Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion

Arbabi, Farnaz och Fristorp, Lotta (2002) *Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder*. Värnamo: Rädda Barnen

Bäck-Wiklund, Margareta och Johansson, Thomas (red) (2003) *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur

de los Reyes, Paulina ((2003) *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Integrationsverkets skriftserie IV

Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Doktorsavhandling, Uppsala Universitet.

Holme, Idar M och Solvang, Bernt K (1997) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan

Integrationsverket (2002) *Låt oss tala om flickor*. Integrationsverkets rapportserie 2002:6

Jónasdóttir, Anna G (2003) *Kärlekkraft, makt och politiska intressen En teori om patriarkatet i nutida västerländska samhällen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Morhed, Anne-Marie (1993) *Mellan kvinnofråga och kvinnovetenskap Om kvinnodiskursens utveckling och disciplinering*. Akademisk avhandling Uppsala Universitet, Sociologiska institutionen

Rosengren, Karl Erik och Arvidson, Peter (2002) *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber AB

Schlytter, Astrid (2004) *Rätten att själv få välja Arrangerade äktenskap, kön socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Sjögren, Annick (2001) ”Kulturens roll i identitetens byggande” i Ahmadi, Nader (red) *Ungdom, Kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber AB

Internet

Justitiedepartementets faktablad (2004) *Regeringens insatser för ungdomar som riskerar hedersrelaterat våld.*

<http://statsradsberedningen.regeringen.se/content/1/c6/03/39/69/37bd8761.pdf>

Lundsten, Simone (2004) *Hedersrelaterat våld "och" patriarkala strukturer*

http://kvinnofrid.se/temp/kronika_lst_vgo.html

Länsstyrelsen *Nationell rapport om skyddat boende m.m.* (2004)

<http://www.m.lst.se>

Nationalencyklopedins nätversion

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?t_word=patriarkat

Socialstyrelsens meddelandeblad till socialtjänsten nr 6/2002 *De utsatta flickorna och deras familjer.*

<http://www.sos.se/SOS/PUBL/MEDBLAD/mb0206b3.pdf>

Socialstyrelsens meddelandeblad till socialtjänsten nr 6/2002 *Socialtjänstens insatser för flickor som lever under hot och tvång i familjer med strängt patriarkala värderingar.*

<http://www.sos.se/SOS/PUBL/MEDBLAD/mb0206b1.pdf>

Svenska Dagbladet 14/4 2003 *Hotade kvinnor får individstöd*

http://www.svd.se/dynamiskt/Inrikes/did_5211578.asp

Tidskrifter

Skånska Dagbladet 5 februari, 2005. *Hedersvåld mer än en invandrarfråga.*

Intervjuguide

Kan du beskriva din verksamhet och ditt arbete?

Hur ser din och din verksamhets förståelsemodell ut?

Länsstyrelsen använder i sin rapport begreppet hedersproblematik. Hur ser du på det begreppet?

Vad skiljer hedersrelaterad problematik från annan problematik i familjer med patriarkala mönster?

Vilka arbetsmetoder använder ni er av i mötet med flickan och hennes familj.

Hur kan man möjliggöra en förändring i hela familjen?

Hur kan man jobba för att ge föräldrarna förutsättningar för ett familjeliv på demokratiska grunder?